

κάμνει κάθε βράδυ όταν είμεθα μόνκι, νὰ μὲ εἰπῇ· "Υπαγε τέκνον δυστυχές!

— Δὲν τὸ πιστεύω, Χριστίνα· ἐξεναντίας θέλει σὲ εἰπεῖ νὰ ὑπακούσῃς, νὰ παρηγορηθῇς, νὰ λησμονήσῃς, καὶ τοῦτο θέλει εἶναι ὁ θάνατός μου!

— Νὰ λησμονήσω, "Ερβερτε! ἡ μήτηρ μου δὲν λησμονεῖ ποτὲ, ἀλλ' ἐνθυμεῖται διὰ παντός τοῦ βίου· ἡ λήθη εἶναι ἡ καταφυγὴ τῶν ἀνάνδρων καρδιῶν. "Οχι, κανεὶς δὲν θέλει μὲ εἰπεῖ νὰ λησμονήσω.

Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Χριστίνας ἐξήστραψαν πάλιν ὑπὸ ζοφεροῦ πυρός· ἀλλ' ἡ ἀκαριαία αὐτῶν λάμψις, μόλις φωτίσασα τὸ νεαρὸν ἐκεῖνο μέτωπον, ἐσβέννυε καὶ ἐφαίνετο μᾶλλον ἀποκαλύπτουσα τὸ μέλλον τῆς γυναικὸς ταύτης ἢ εἰκονίζουσα τὸ ἐνεστώδες. Ψυχὴ διάπυρος ἐσκήνου ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἡ ψυχὴ αὐτὴ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποβάλλει τὸ βρεφικὸν εἶλημα (τὸ περικάλυμμα), ἀγωνιζομένη δὲ νὰ προκύψῃ ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἐκ διαλειμάτων κατορθοῦσα τοῦτο, διὰ λέξεως μιᾶς ἢ διὰ μιᾶς κραυγῆς ἀπεκάλυπτε τὴν παρουσίαν τῆς.

— "Οχι, δὲν θέλω λησμονήσῃς, ἐπρόσθετεν ἡ Χριστίνα, ὄχι, διότι σὲ ἀγαπῶ καὶ σὺ μὲ ἀγαπᾷς, ἐμένα τὴν ὁποίαν τόσον ὀλίγοι ἀγαπῶσιν ἄνθρωποι. Δὲν μὲ νομίζεις οὐδὲ μωρὰν, οὐδὲ φαντασιόπληκτον, οὐδὲ ἀλλόκοτον· κατανοεῖς τὰ ὀνειροπολήματά μου, καὶ τὰς μυρίας ιδέας ὅσαι περνοῦν ἀπὸ τὴν καρδίαν μου. Εἶμαι νεωτάτη, "Ερβερτε, καὶ ὁμως, βάλλουσα τὴν χειρὰ μου εἰς τὴν χειρὰ σου, εἰμπορῶ νὰ ἐγγυηθῶ περὶ ὅλης τῆς μελλούσης ζωῆς μου· Σὲ ἀγαπῶ διὰ παντός! . . . καὶ κύτταξε, λέγουσα τοῦτο, δὲν κλαίω, διότι πιστεύω, ὅτι ἡ ἀγάπη μου θέλει εὐτυχῆσαι· ἴποτε; πῶς; δὲν τὸ ἠξεύρω· τὸ ἠξεύρει ὁ θεός, δετὶς, μὲ ἐπλασε καὶ μὲ ἐθαλεν εἰς τὴν γῆν αὐτὴν ὅχι βέβαια διὰ νὰ πάσχω. Θέλει μὲ δώσει τὴν εὐτυχίαν, όταν εὐδοκήσῃ, ἀλλὰ θέλει μὲ τὴν δώσει! Ναί, εἰμαι νέα, ἀκμαία, ἔχω ἀνάγκην ἐλευθερίας καὶ ἀνέστεως· δὲν θέλω ζῆσαι κεκλεισμένη ἐδῶ καὶ περιωρισμένη. "Ο κόσμος εἶναι μέγας, θέλω τὸν γνωρίσει· ἡ καρδιά μου βρίθκει ἔρωτος, θέλει ἀγαπήσῃ διὰ παντός. Μὴ λοιπὸν δάκρυα, φίλε μου, μὴ τὰ κωλύματα θέλουν βεβαίως ἐκλίπει, διότι ἐπιμένω εἰς τὸ νὰ γίνω εὐτυχής!

— Ἀλλὰ, Χριστίνα μου, ψυχὴ μου Χριστίνα! διατί νὰ περιμένωμεν; Αἱ εὐκαιρίαι δὲν συμβαίνουν καθ' ἑκάστην. Πολλάκις ἐν λεπτὸν ἀποφασίζει περὶ τῆς ὅλης ἡμῶν ὑπάρξεως. . . . Ἴσως, τὴν στιγμήν αὐτὴν, ἡ εὐτυχία εἶναι ἐκεῖ πλησίον μας! Ἴσως ἐὰν εἰσπηδήσῃς εἰς τὸ ἀκάτιον αὐτὸ, ἐὰν διὰ κωπηλασιῶν ὀλίγων ἀπαμακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν ὄχθην, ἴσως ἐνωθῶμεν διὰ παντός! . . . Ἴσως, ἐὰν ἐπανέλθῃς εἰς τὴν ξηρὰν, χωρισθῶμεν διὰ παντός. "Ελα, Χριστίνα μου· ὁ ἀνεμὸς ἀρχίζει νὰ φυσᾷ, κ' ἐκεῖ, ἐν τῷ βυθῷ τοῦ ἀκατίου μου, ὑπάρχει ἰστίον, τὸ ὁποῖον ἀπλούμενον, εἰμπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαγάγῃ μὲ τὴν ταχύτητα αὐτὴν, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ πτέρυξ τοῦ πτηνοῦ ἐκείνου διασχίζει τὸν αἰθέρα.

Δάκρυα κατέβρεχον τὰς διακαεῖς παρειὰς τῆς Χριστίνας· ανετριχιάζεν, ἐκύτταζε τὸν φίλον τῆς, τὸν δριζόντα, τὴν ἐλευθερίαν· ἐδίσταζε καὶ ἡ παιδικὴ αὐτῆς ψυχὴ ἐκλυθωνίζετο ὑπὸ φοβεροῦ ἀγῶνος. Ἐκρυψε δὲ

τὴν κεφαλὴν εἰς τοὺς κλάδους τῶν ἵτεων, ἐνηγκαλίσθη τὸ στελεχος τοῦ ὑποστηρίζοντος αὐτὴν δένδρου, ὡς ἂν ἤθελε ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀφήσῃ ἑαυτὴν εἰς τὸ ἀκάτιον· ἔπειτα, μὲ φωνὴν πνιγμένην, ἐψιθύρισε τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς καὶ, μετὰ τινὰ δευτέρα τοῦ λεπτοῦ, ἀνορθώσασα τὸ ὄχρὸν πρόσωπόν τῆς, ἐπανέλαβεν ἀταράχως·

— :Εἰς ποῖον ἡ μήτηρ μου θέλει δμυλῆσαι περὶ τῆς φιλάττης αὐτῆς πατρίδος, ἐὰν ἀναχωρήσω ἐγὼ; τίς θέλει κλαύσει πλησίον τῆς όταν αὐτὴ κλαίῃ, ἐὰν ἀναχωρήσω ἐγὼ; Ἐχει βέβαια καὶ ἄλλα τέκνα, ἀλλ' αὐτὰ εἰν' εὐθυμα, εὐτοχῇ· αὐτὰ δὲν τὴν δμοιάζουν· μόνη ἡ μήτηρ μου καὶ ἐγὼ εἴμεθα σκυθρωποὶ εἰς τὴν οἰκίαν μας· ἡ ἀπουσία μου θέλει εἶναι θάνατός τῆς. Ἀνάγκη νὰ μὲ ἀποχαιρετίσῃ, νὰ μὲ εὐλογήσῃ, εἰ δὲ μὴ ἀνάγκη νὰ μείνω πλησίον τῆς, ὡς αὐτὴ ῥιγῶσα εἰς τὸ κλίμα τοῦτο, κεκλεισμένη ἐντὸς αὐτῶν τῶν τοίχων κακῶς πάσχουσα ἀπὸ ἐκείνων οἵτινες δὲν ἀγαπῶσιν. "Ερβερτε, δὲν φεύγω, θέλω περιμένει. Ὑγίαινε, φίλε μου!

"Ηγέρθη δὲ διὰ νὰ περάσῃ εἰς τὴν ὄχθην.

— Μίαν στιγμήν ἀκόμη! μίαν στιγμήν· Χριστίνα, φοβοῦμαι! . . . δὲν ἠξεύρω τί θλιβερόν προαίσθημα νεκρόνει τὴν καρδίαν μου. Φίλη μου! ἂν πέπτωται νὰ μὴ ἰδωθῶμεν πλέον! . . . ὦ! ἡ ἰτέα αὐτῆς, καὶ τὸ ἀκάτιον τοῦτο, καὶ ἡ μικρὰ αὐτὴ γωνία τῆς γῆς ἡ σκεπασμένη ὅλη ἀπὸ φυκῶν καὶ καλαμῶν, κ' ἐσὺ! ἐσὺ! ἐκεῖ, πλησίον μου! . . . Μήπως παρῆλθεν ἤδη ἡ εὐτυχιστέρα τῆς ζωῆς μου ὥρα;

Καὶ ὁ νέος ἐθρήνησε, κρύπτων τὴν κεφαλὴν του εἰς τὰς δύο αὐτοῦ χεῖρας.

Ἡ καρδιά τῆς Χριστίνας ἐπαλλε σφοδρῶς, ἀλλὰ ἐφάνη γενναία. Ἀφήσασα ἑαυτὴν ἐπὶ τοῦ στελέχους, ἤγγισε τοὺς πόδας εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ ἐκεῖθεν, χωρισμένη ἀπὸ τοῦ ἀκατίου, τὸ ὅποιον δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ ἐντελῶς εἰς τὴν ὄχθην·

— Ὑγίαινε, "Ερβερτε, εἶπε· θέλω γίνεαι ποτὲ σύζυγός σου, σύζυγος ἐρώσα καὶ πιστῇ· θέλω γίνεαι ἐξάπαντος! Ἀς παρακαλεσωμεν καὶ οἱ δύο τὸν θεὸν νὰ φέρῃ τὴν εὐτυχὴ ταύτην ἡμέραν ὅσον ἐνδέχεται· ἐργηγορώτερον! Ὑγίαινε, σὲ ἀγαπῶ! Ὑγίαινε καὶ ἐσὺ βέβαιος ὅτι θέλομεν ἶδει πάλιν ἀλλήλους, διότι σὲ ἀγαπῶ!

Ὁ φραγμὸς τῶν καλαμῶν καὶ τῶν ἵτεων ἐχωρίσθη διὰ νὰ περάσῃ ἡ νέα κόρη· κλωνάριά τινα ἔτριξαν ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς, ἐλαφρὸς ἤκούσθη θροῦς ἐπὶ τῶν χόρτων καὶ τῶν θάμνων, ὡς ἂν ἐπέτα τί πτηνόν· καὶ ἔπειτα ἐπανῆλθε σιωπῇ. — Ὁ "Ερβερτος ἐκλαιεν.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ ἀκόλουθον φυλλάδιον).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Κριτικὴ ἱστορία τῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὑπὸ Γουλιέλμου Μιούρ, Ἀγγλίστου· γερμανικὴ ἰστορία (A critical History of the Lan-

guage and Literature of Ancient Greece, by W. Mure of Caldwell.) ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε τόμοι 3.

Ἄρθρον μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ
ἐκ τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῆς
Ἑδιμβούργης.

Μεγάλαι ἦσαν αἱ δυσκολίαι πρὸς ἃς εἶχε νὰ πα-
λαίσῃ ὁ Συνταγματάρχης Μιούρ διὰ τὴν συγγραφὴν
τῆς ἱστορίας ταύτης, ἥς οἱ -ρεῖς ἤδη ἐκδοθέντες τό-
μοι εἰσὶν ἡ πρώτη ἀρχή, καὶ ἥτις μέλλει νὰ πληρώ-
σῃ ἐπαισθητὸν κενὸν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνι-
κῶν γραμμάτων. Ἡ ἱστορία τῆς φιλολογίας εἶναι
κλάδος νεογενὴς ἐντελὴς, καὶ ἥκιστα μέχρι τοῦδε
καλλιεργηθεῖς. Παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήσι, ὧν ἡ φι-
λολογία τοσοῦτον πολλαχῶς διεκλαδέυθη ἐπὶ τῶν ἐ-
σχάτων περιόδων τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν βίου, καὶ οἵτινες
τοσοῦτον ἄπειρον φιλολογικὸν θησαυρὸν ἐταμίευσαν,
οὐδ' ἀπόπειραν εὐρίσκομεν συστηματικῆς ἱστορίας τῆς
ὅλης φιλολογίας αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγομεν καὶ ὡς
πρὸς τοὺς διαδόχους αὐτῶν, τοὺς Ῥωμαίους, διότι
ἡ βραχεῖα καὶ ἐπιπόλαιος τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥω-
μαίων συγγραφῶν ἐπιθεώρησις ὑπὸ Κουϊγκτιλιανοῦ,
δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαίρεσις. Οὐδ' ἐπὶ τῶν
νεωτέρων δὲ χρόνων ἐγράφησαν πολλὰ τοιαύτου εἴ-
δους συγγράμματα, καὶ οὐδ' οἱ Ἀγγλοὶ, οὐδέ οἱ
Γάλλοι ἔχουσιν οὐδὲν, ἀξιὸν τινος λόγου, πραγμα-
τευόμενον περὶ τῆς παρ' ἑκατέροις φιλολογίας. Πλου-
σιώτεροι κατὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ
Ἰσπανοὶ. Οὐδὲν ἀκριβέστερον καὶ πληρέστερον σύγ-
γραμμα περὶ ἱστορίας τῆς φιλολογίας ἐγράφη ποτὲ
εἰς νεωτέραν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ Τιραβόσκη περὶ
τῆς φιλολογίας τῶν Ἰταλῶν· τὸ δὲ τοῦ Γίγγενέ εἶ-
ναι τὸ δημοτικώτερον καὶ τερπνότερον τοῦ εἰδους
τούτου βιβλίον, ἐπαρκέστατον διὰ τοὺς συνήθεις ἀ-
ναγνώτας, ἴσως καὶ ὀλίγον ὑπὲρ τὸ δέον σκηνοτε-
νέ. Τὸ γνωστὸν τοῦ Σισμόνδου περὶ τῆς φιλολογίας
τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, ἐπιτομώτερον μὲν, ἀλλὰ
διὰ τοῦτο οὐδ' ἐπιπόλαιον οὐδ' ἐλλειπές, περιέχει ἀ-
ξιόλογον ἐπιθεώρησιν τῶν ἀρίστων Ἰταλῶν καὶ Ἰσπα-
νῶν συγγραφέων. Εἰς ταῦτα δὲ πρέπει νὰ προστεθῇ
τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν τοῦ Κ. Τίκνορας τὸ περὶ Ἰσπανι-
κῆς φιλολογίας ἀπαράμιλλον σύγγραμμα, ὑπὲρ πάν
ἄλλο τοῦ εἰδους τούτου συνδόν τοῦ ὕψους τὸ ἀφελές
μετὰ κρίσεως ὕψους καὶ μετ' ἐρευνῶν πολυμαθε-
στάτων.

Ἄλλ' ὅσας θήποτε καὶ ἂν ἀπαντᾷ δυσκολίας ὁ ἐ-
πιχειρῶν τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας
πάντος ἄλλου τόπου καὶ χρόνου, πρὸς φοδερὰς προσ-
κόπτει πρὸ πάντων ὁ θέλων νὰ πραγματευθῇ τὴν ἱ-
στορίαν κλασικῆς τινος φιλολογίας, καὶ μάλιστα τῆς
ἀρχαίας Ἑλληνικῆς· διότι αὗται εἰσὶ διπλαῖ, κατὰ
διευθύνσεις ἀντικρὺς ἐναντίας· ἡ ὕλη ἐφ' ἣς ἔχει νὰ
ἐργασθῇ εἶναι ἐνταυτῷ δεινῶς ἐλλειπής, καὶ ἀπαλ-
πιστικῶς ὑπέρογκος· τὸ ἀντικείμενόν του δημωδέ-
στατον συγχρόνως καὶ σκοτεινότατον· καὶ ἐνῷ θλι-
βερώς ἀπώλοντο ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν τὰ συγγράμ-
ματα πολλῶν τῶν ἀξιολογωτέρων συγγραφέων, τὰ

ὀλίγα καὶ εὐτελῆ αὐτῶν λείψανα, καὶ αἱ πτωχαὶ βι-
βλιογραφίαι αὐτῶν ἐγένοντο θέματα ἀπεράντων σχολι-
ῶν καὶ συζητήσεων καὶ πραγματειῶν, αἵτινες καὶ
τοῦ γενναιοτέρου τῶν φιλολόγων δύνανται νὰ καταβά-
λῃσι τὴν εὐστάθειαν. Μόνου τοῦ Ὀμηρικοῦ ζητήμα-
τος ἡ φιλολογία ἀρκεῖ ὅπως πληρώσῃ εὐμεγέθη βι-
βλιοθηκὴν, καὶ τὰ ἔπη τῶν λεγομένων κυκλικῶν
ποιητῶν, ὧν μόλις περισώζονται πεντήκοντα στίχοι,
ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ἕνα τῶν ἐπιστημοτέρων τῆς Γερ-
μανίας σοφῶν εἰς συγγραφὴν δύο εὐσώμων βιβλίων
εἰς ὕψος, ἐκδοθέντων εἰς διάστημα δεκατεσσάρων
ἔτων, κατόρθωμα ὄντως ἀφοσιώσεως εἰς εἰδικὸν κλά-
δον μελέτης! Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λυρικῶν, πλήν τοῦ
Πινδάρου, μόλις σώζονται ἐλάχιστά τινα ἀποσπά-
σματα· καὶ ὅμως ταῦτα συλλέγονται καὶ ἀνασυλλέ-
γονται, σχολιάζονται καὶ ἀνασχολιάζονται, ὡς ἂν
ἡ ὑπερβολικὴ ἐργασία ἐπὶ τῶν λειψάνων τούτων μᾶς
ἀπεζημίῃ διὰ τὴν στέρησιν τῶν ποιημάτων ἀφ'
ὧν ἀπεκόπησαν. Ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ ἐπιστημότεροι τῶν
Ἑλλήνων συγγραφέων εἰσὶ τότον γνωστοὶ εἰς πάντα
τὸν γευσάμενον ὅπως οὖν ἐλευθερίου ἀγωγῆς, ὥστε
περὶ αὐτῶν σχεδὸν οὐδὲν μένει νέον νὰ προστεθῇ.
Ἐκαστος γνωρίζει τὸν μῦθον τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀ-
δυσσεΐας, τὰ ὀνόματα καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν Ὀ-
μηρικῶν ἡρώων, καὶ τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰ πρόσωπα
τῶν πρωτίστων ἀττικῶν τραγωδιῶν. Ὅταν ὅμως
ὁ ἱστορικὸς ἀποκλίνῃ τῆς πεπατημένης ταύτης πρὸς
στενωποὺς μᾶλλον δυσπροσίτους καὶ σχολιάς, ὁ ἀ-
ναγνώστης δυσκόλως πείθεται νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ
μεταξὺ τῶν ἀκανθῶν τῆς γερμανικῆς κριτικῆς, ἡ εἰς
τὴν ἄκαρπον καὶ ἄχαριν σταχυολογίαν ἐκ τῶν ἀρ-
χαίων γραμματικῶν, παρ' οἷς κρύπτονται αἱ πηγαι
ἂς ζητεῖ.

Ὁ συνταγματάρχης Μιούρ εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα
πλεονεκτήματα πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ δυσχεροῦς τού-
του ἔργου. Τὴν φιλολογίαν νομίζομεν ὅτι ἐδιδάχθη
ἐν Γερμανίᾳ. Καὶ ἐκεῖθεν μὲν ἔλαβεν ὅλα τὰ προτε-
ρήματα ὅσα χαρακτηρίζουσι τοὺς Γερμανοὺς φιλολό-
γους, ἦτοι τὴν λεπτολόγον ἀκρίβειαν, τὴν ἄπειρον ἀ-
νόνησιν, τὴν ἐφρμευγὴν τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰς φι-
λολογικὰς ἀρχάς· ἀλλὰ συγχρόνως ἡ δευδέρκεια καὶ
τὸ ἥρεμον καὶ ἀπροκατάληπτον τῆς κρίσεως τοῦ τὸν
ἀπὸ ἡλλοῦ πολλῶν ἐλαττωμάτων συνεχομένων πολ-
λάκις μετὰ τῶν προτερημάτων ἐκείνων. Ἐν ᾧ προσ-
εκτικώτατα ἀκριβολογεῖ περὶ τῶν διαφορῶν ὡς πρὸς τὸ
ὕψος, τὴν διάλεκτον ἢ τὰ μέτρα, ποτε ὁμοῦς δὲν πα-
ρασύρεται ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν λεπτομερειῶν τούτων
εἰς παραμέλησιν τῶν εὐρυτέρων θεωριῶν, καὶ τῶν σπου-
δαίων ζητημάτων τοῦ αἰσθηματος καὶ τῆς φιλοκαλίας.
Καλῶς γνωρίζων ὅλα ὅσα οἱ Γερμανοὶ ἔγραψαν περὶ
ἀρχαίας φιλολογίας, δὲν παράγεται ὁμοῦς ὑπὸ τῶν
ἀορίστων καὶ πολλάκις φαντασιωδῶν θεωριῶν τῶν,
καὶ διηνεκῶς ἐκκαλεῖ ἐκ τῶν εὐφραστέρων καὶ λεπτο-
τέρων συλλογισμῶν τῶν εἰς τοὺς κανόνας τοῦ ὀρθοῦ
λόγου, ἢ τὴν ἀφελῆ καὶ προφανῆ ἐξήγησιν τῶν κειμέ-
νων. Πάντοτε σχεδὸν αἱ κρίσεις καὶ ἰδέαι τοῦ ἀπο-
δεικνύουσιν ἀνεξαρτησίαν πνεύματος· καὶ ὁποῖαν δὴ-
ποτε καὶ ἂν ἔχῃ γνώμην περὶ ἐκάστου ἀντικειμένου,

ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι θανεία, ἀλλ' ἐδική του, ἣν διέπλασε βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἔργων καὶ ἐρευνῶν τῶν προκτιχῶν του, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δέχεται ποτέ ὡς ἡ κρίσις των, ὅτην βεβύηται καὶ ἂν ἔχη, νὰ δεσμεύῃ τὴν κρίσιν του. Ἀπὸ δὲ μίαν γνώμην δεχθεὶς, τὴν ἐκφράζει ἀκριβῶς, καὶ τὸ ὅρος του, εἰ καὶ λειπόμενον ἐνίοτε κατὰ τὴν εὐραδία, ἔχει ὅμως εὐκρίνειαν πάντοτε, ὥστε ὁ ἀναγνώστης ποτέ δὲν μένει εἰς τὴν ἀμηχανίαν, εἰς ἣν πολλάκις ἐγκαταλείπεται μετὰ μακρὴν καὶ ἐναγώνιον ἀνάγνωσιν πολλῶν σελίδων τῶν Γερμανῶν κριτικῶν.

Ἡ γενικὴ τάσις τῶν κρίσεων τοῦ συνταγματάρχου Μιοὺρ περὶ ὅλων σχεδὸν τῶν ζητημάτων ὅσα ἐπ' ἐσχάτοις ὁ ἦρουν τὸν φιλολογικὸν κόσμον, δύναται νὰ χαρακτηριθῇ ὡς συντηρητικὴ. Ὁ ἴδιος λέγει, ὁμιλῶν περὶ Ὀμήρου, ὅτι ἦταν ποτέ καὶ αὐτὸς αὖς πολλὰ νέαι φιλόλογοι οὐ ἐνθερμος ὁπαδὸς τῆς Βυλφινῆς σχολῆς· ἀλλ' ὅτι ἐπιμελῶς ἐξετάσας τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἐπὶ εἰκοσιν ὅλας ἔτη, ἐπέστη ὅτι εἰσὶν ἐτραλμένοι. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐντελὴς μετεπέστη καὶ ὡς συμβαίνει τοῦτο συνήθως εἰς πάσας τὰς ἀρνητικὰς, τὸ πνεῦμά του ἔλαβε τὴν διόλου ἀντικειμένην διεύθυνσιν. Ἐν ᾧ δικαίως ἀπορρίπτει τοῦ Βυλφίου τὰς ὑπερβολὰς, ἀρ' ἑτέρου ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι, μ' ὅλην τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς κρίσεώς του, ἐνίοτε ἐπὶ γὰρ ἐπὶ τὸ δέον μέγα σέβας πρὸς τοὺς ἀρχαίους κριτικούς, ἐπαναλαμβάνων τὰ παραδεδομένα αὐτῶν συναπερίτμητα καὶ τὰς κεκυρωμένας αὐτῶν παραδόσεις, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ πάντοτε ἀκριβῶς πῶς παρεδέχθησαν καὶ δικαίως ἐκυρώθησαν. Ὡς εἶναι τὸ κυριώτερον λάθος τῆς νέας σχολῆς τῶν γερμανικῶν κριτικῶν, ὅτι προτιμῶσι τῆς ἀληθείας τὸν νεωτερισμόν, οὕτω τοῦ συγγραφέως τούτου, ἀρ' οὐ ἐπίστροφεν εἰς τὸν κόλπον τῆς παλαιᾶς πίστεως, ἡ τάσις εἶναι νὰ ὑποπτεύῃ πᾶσαν νέαν θεωρίαν, καὶ νὰ δυσπιστῇ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὅταν τις φαίνεται νέα.

Ὁ τίτλος τοῦ συγγράμματος τοῦ ἀποδεικνύει ἥδη αὐτὸς τὸν κυριώτερον σκοπὸν ὃν προέθετο γράψαν, καὶ τὴν κατηγορίαν εἰς ἣν ἀξιοῖ νὰ τὸ κατατάξῃ. Ἐργαφει κριτικὴν ἱστορίαν τῆς γλώττης καὶ φιλολογίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· ἀποτίναται ἐπομένως εἰς τοὺς περὶ τῆς φιλολογίας ἀσχολουμένους, οὐχὶ ἐπὶ γελόμενος νὰ διδάξῃ ἀνέκκλειον τοὺς ἐντελῶς ἀμυήτους, ἀλλὰ νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ὀριωτέρους σπουδαστὰς τοῦ ὅλου πεδίου τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας γενικωτέρην ἐπαφὴν, καὶ νὰ ἐπινοήσῃ τὰς περὶ αὐτῆς θεωρίας.

Ἡ φιλολογικὴ τῆς Ἑλλάδος ἱστορία διαιρεῖται αὐτομάτως οὕτως εἰπὲν εἰς ἑξὶ μεγάλας περιόδους, καὶ τύχης χαρακτηρίζει ὁ συνταγματάρχης Μιοὺρ ὡς ἔπεται:

α'. Ἡ πρώτη, ἡ μυθικὴ περίοδος, περιλαμβάνει τὴν κατὰ γὰρ καὶ πρώτην καλλιέργειαν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς γλώττης αὐτοῦ, μετὰ τῶν παραδόσεων περὶ τῶν μυθωδῶν ἐκείνων ἡρώων καὶ σοφῶν, οἷς κοινῶς ἀπεδίδοντο αἱ πρώται πρόοδοι τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ὧν τὴν ὑπαρξίν καὶ ἐπιρροὴν οὐδὲν μνημεῖον διασωθὲν μαρτυρεῖ.

β'. Ἡ δευτέρα ἡ ποιητικὴ περίοδος, ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν κατὰ πρώτον ἀναφύησαν βεβαίως μαρτυρούμενα προϊόντα τῆς ποιητικῆς τῶν Ἑλλήνων εὐφυΐας, καὶ διερχομένη διὰ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἡ ποίησις ἐξηκολούθει μόνη κατέχουσα τὸ φιλολογικὸν πεδίον, ἀπολήγει περίπου κατὰ τὴν 54^{ην} Ὀλυμπιάδα (560 π. χ.).

γ'. Ἡ τρίτη, ἡ Ἀττικὴ περίοδος ἀρχεται κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀττικοῦ δράματος καὶ τῆς πεζικῆς φιλολογίας, καὶ παύει κατὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐπομένως τὴν ἀπόδοσιν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι.

δ'. Ἡ τετάρτη ἡ Ἀλεξανδρινὴ περίοδος, ἀρχομένη περίπου ἀπὸ κτήσεως Ἀλεξανδρείας, λήγει κατὰ τὴν καθίρεσιν τοῦ Ἑλληνοαἰγυπτιακοῦ κράτους.

ε'. Ἡ πέμπτη, Ῥωμαϊκὴ περίοδος, ἐξακολουθεῖ ἕκτοτε μέχρι τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταδιβάσεως τοῦ θρόνου.

ς'. Ἡ ἕκτη τέλος, ἡ βυζαντινὴ περίοδος, περιλαμβάνει τοὺς ἐπιλοίπους αἰῶνας τῆς περαχμῆς καὶ διαφθορᾶς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, μέχρι τῆς παντελοῦς ἀποδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ὡς ζώσης διαλέκτου.

Ἐκ τῶν ἑξὺ τούτων περιόδων ὅμως τὸ μέχρι τοῦδε ἐκδοθὲν τοῦ συγγράμματος μέρος περιέχει μόνον τὰς δύο πρώτας, διὰ βραχέων μὲν διαλαμβάνον περὶ τῆς μυθικῆς, κυρίως δὲ καὶ ἐν ἐκτάτει πραγματευόμενον περὶ τῆς δευτέρας ἢ τῆς ποιητικῆς. Ἰσως ἐκπλαγῶσι τινὲς ὅτι διὰ τριῶν ὁλοκλήρων τόμων ὁ συγγραφεὺς μόνον μέχρι Σόλωνος προχωρεῖ, μέχρι τῆς φιλίας τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ Ἀττικὴ μεγαλοφυΐα τοσαῦτα παρήγαγε καὶ ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀριστουργήματα, καὶ τὴν γέννησιν καὶ πρόοδον τοῦ ἀττικοῦ δράματος, καὶ τὰ θαυμασιώτερα αὐτοῦ προΐοντα, καὶ τοὺς ἀρχαιοτέρους πεζογράφους, τοὺς μεγάλους τῶν Ἀθηνῶν ἱστοριογράφους, τοὺς ῥήτορας, τοὺς φιλοσόφους αὐτῶν, τὸν Αἰσχύλον καὶ Ἀριστοφάνην, τὸν Δημοσθένην καὶ Πλάτωνα, ἐπιφυλάττει διὰ μέλλοντας τόμους. Ἀλλ' ὅπως δήποτε φόβους καὶ ἂν δύναται νὰ διεγείρῃ ἐν ἡμῖν ἡ σκέψις αὕτη, — μεταξὺ ἄλλων τῶν φόβων μὴ δὲν ἐπαρκεσθῇ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου ἔργου κατ' ἐκτασιν ἀνάλογον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τοῦ συνταγματάρχου Μιοὺρ. — βέβαιον τοῦλάχιστον εἶναι ὅτι τὸ ἥδη ἐκδοθὲν μέρος δὲν θέλει φανῇ εἰς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ εἰς ἕκαστον ἀναγνώστην αὐτε μόνότονον οὔτε ὀχληρόν. Τοὺς δύο πρώτους τόμους πληροῦσι κατὰ τὸ πλεῖστον ζητήματα περὶ τῆς συγγραφῆς καὶ τοῦ συγγραφέως τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων, ὁ δὲ τρίτος περιέχει μακρὰν καὶ περίεργον βιογραφικὴν τε καὶ φιλολογικὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων λυρικῶν ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς ἀπαντῶνται τὰ μεγάλα καὶ πολύκροτα ὀνόματα τοῦ Ἀρχιλόχου, τοῦ Τυρταίου, τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Σαπφούς, τοῦ Ἀλκαίου καὶ τοῦ Σητιχόρου. Ἰσως ἦτον τερπνὸν, ἀλλ' ἐπὶ διδακτικώτερα εἶναι τὰ λοιπὰ κεφάλαια, οἷον τὸ περὶ τοῦ γενικοῦ χαρακτήρος τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης, περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς πρὸς τὴν Πελαγονικὴν, περὶ τοῦ σχημα-

τισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφειοῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ φοινικικοῦ, καὶ περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τῆς τέχνης τοῦ γράφειν ἐν Ἑλλάδι.

Ἀμέσως κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματός του, ὁ συνταγματάρχης Μιούρ ἐκθέτει τὴν θεωρίαν του περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀξίας ἣτις πρέπει ν' ἀποδίδηται εἰς τὰς μυθικὰς καὶ ποιητικὰς παραδόσεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ φαίνεται συμφωνότερος πρὸς τοὺς ἀρχαίους κριτικούς καὶ τὸν ἀγγλὸν χρονολόγον Κλίντων, ἢ πρὸς τὴν νεωτέραν γερμανικὴν σχολὴν, ἥς συμμερίζεται τὰς ἀρχὰς καὶ ὁ Γρῶττος. Ἡ ἰδέα του εἶναι, καὶ ὑπὲρ ταύτης ἐκθύμως μάχεται, ὅτι οἱ ποιητικοὶ αὗτοι μῦθοι περιέχουσι πυρῆνα ἱστορικόν· καὶ ἐν ᾧ κατ' ὄνομα ἀρνεῖται τὰς ἀπάτας τῆς ἀρχαίας εὐπίστου σχολῆς, πράγματι ὁμῶς μετέχει πολὺ τῆς σχολῆς ἐκείνης. Ἀναμφισβητήτως ἐπίσης σφάλλεται καὶ ἐπίσης δοκισιστόφως δογματίζων φαίνεται ὁ πεποιοῦντος ἀρνούμενος ὡς καὶ ἀσφαλῶς δεχόμενος τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν τῶν προγενεστέρων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς προσώπων καὶ περιστάσεων. Ὁ ἱστοριογράφος Γρῶττος περιωρίσθη μόνον εἰς τὸν ὀρθότατον διευχυρισμὸν ὅτι περὶ αὐτῶν οὐδεμίαν ἔχομεν οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν θετικὴν ἀπόδειξιν. Ὡς τὸ κυρίως ζητούμενον δὲν εἶναι ἂν εἶχεν ἱστορικὴν βᾶσιν ἡ ποιητικὴ παράδοσις, ἂν ἡ πολιτοκρία τῶν Θηβῶν ἢ ὁ πλοῦς κατὰ τῆς Τρωάδος ἀληθῶς συνέβησαν, ἀλλ' ἂν δυνάμεθα σήμερον νὰ ἀνέυρωμεν τὸν μίτον τῆς ἀληθείας μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν μύθων ἐν οἷς ἐμπλέκεται, καὶ νὰ δεῖξωμεν τὸν σκελετὸν τῶν ἱστορικῶν συμβάντων γυμνόν καὶ ἀπηλλαγμένον τῶν ποιητικῶν αὐτοῦ ἐπικοσμημάτων. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, τότε μᾶς φαίνεται ἐντελῶς ἀδιάφορον ἂν ὁ σκελετὸς οὗτος ὑπῆρξε ποτὲ ἢ ὄχι. Ὁ συνταγματάρχης Μιούρ παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὰ Τευτονικά, Ἰσπανικά καὶ Ἀγγλικά δημοτικὰ ποιήματα τοῦ μεταίωνος ἡ ἀλήθεια συναναμίγνυται μετὰ τοῦ ποιητικοῦ ψεύδους, καὶ ἂν, λέγει, οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ παρ' ὧν μανθάνομεν τὴν ἀληθὴ τῶν ποιημάτων τούτων βᾶσιν εἶχον ἀπολεσθῇ, καὶ μένει ἄγνωστοι εἰς ἡμᾶς, ἡ βᾶσις ἐκείνη δὲν ἤθελεν ὁμῶς συναπολεσθῇ, καὶ ἤθελε πάντοτε παραμείνει εἰς τὰ ποιήματα. Εἰς τοῦτο ἔχει δίκαιον ὁ συνταγματάρχης Μιούρ. Ἀλλ' εἰς τοιαύτην περίστασιν, καὶ τοι ὑπάρχουσιν πάντοτε τὴν ἱστορικὴν βᾶσιν, ἡμεῖς ὁμῶς δὲν ἠθέλομεν ἔχει τὸν τρόπον τοῦ νὰ τὴν διακρίνωμεν· καὶ εἰς τὴν θέσιν ταύτην εὐρισκόμεθα ὡς πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς ποιητικὰς παραδόσεις, ἰδίως μάλιστα ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς πολιτοκρίας τοῦ Ἰλίου. Ἄν ποτὲ ὑπῆρξεν ἢ δὲν ὑπῆρξε πραγματικῶς ὑπὸ τοῦ Ἰλίου τὰ τεῖχη πόλεμος καθαρῶς ἀνθρώπινος καὶ πολιτικός, ἄνευ θεῶν, ἄνευ ἡρώων, ἄνευ Ἑλένης, ἄνευ Ἀμυζόνων, ἄνευ Αἰθιοπῶν ὑπὸ τὸν καλὸν υἱὸν τῆς Ἥρας, ἄνευ ξυλίνου ἱπποῦ, ἄνευ τῶν ζωηρῶν χαρακτήρων τοῦ ἀρχαίου ἐπικοῦ πολέμου· τοῦτο εἶναι ζήτημα ἐρ' οὐ, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Γρῶττος, δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν οὔτε καταρατικῶς οὔτε ἀπορατικῶς· καὶ σχεδὸν δὲν δισταζόμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι μᾶς φαίνεται ἀ-

διάφορος ἑκατέρωθεν ἀπάντησις. Δι' ἡμᾶς ἡ ἀληθὴς ἱστορία τῆς Τρωάδος θέλει εἶσθαι ἡ Ἰλιάς πάντοτε, ὁ ἀληθὴς Ἀχιλλεύς, ὁ Ἀχιλλεύς τοῦ Ὀμήρου. Διὰ τοῦτο μετ' ἐκπλήξεως βλέπομεν τὸν συνταγματάρχην Μιούρ πραγματευόμενον διὰ μακρῶν τὸ ζήτημα τοῦτο ὡς λίαν σπουδαῖον καὶ φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς, καὶ θεωροῦντα ὡς ἀπαραίτητον, ὅπως ἐντερπώμεθα εἰς τὴν ἀντίγνωσιν τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς ἐποποιίας, τὴν πεποιθῆναι ὅτι οἱ ἥρωές τῆς ἦσαν ἀληθεῖς ἄνθρωποι, καὶ οὐχὶ ἀπλᾶ πλάσματα ποιητικῆς φαντασίας. Καὶ ὅπως φέρωμεν ἐν μόνον παράδειγμα ἐκ νεωτέρων ἐπῶν· αἱ ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀληθοῦς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἱστορικῆς βᾶσεως τῶν κυριωτέρων κατορθωμάτων τοῦ Ἰσπανοῦ ἥ-ως Σιδ, εἰσὶν ἀναμφισβήτητοι σήμερον. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ τινες ἱστορικοὶ οἵτινες δὲν θέλουσι νὰ τὰς παραδεχθῶσιν. Ἄν αἱ θεωρίαι αὐτῶν ὑπερίσχυον, ἤθελε διὰ τοῦτο φαίνεσθαι ἡ ἀρχαία Ἰσπανικὴ ἐποποιεῖα, ἥ ἥρωας εἶναι αὐτός, ὀλιγώτερον θελκτικὴ· ἤθελεν ὁ χαρακτήρ τοῦ Σιδ παύσει τοῦ νὰ εἶναι, ὡς σήμερον θεωρεῖται, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ πάντων ἀγαπώσκειται μετὰ μεγίστης περιεργείας, ἡ εὐγενὴς προσωποποίησις τῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν τῶν ἱπποτικῶν χρόνων τῆς Ἰσπανίας; Ἄν ὁ Σιδ τῷ ὄντι κατέκτητε τὴν Βαλεντίαν ἢ ὄχι, εἶναι ζήτημα ἱστορικῶς σπουδαῖον ἀναμφισβόλως· ποιητικῶς ὁμῶς θεωρούμενον, εἶναι, ὁμολογοῦμεν, ἐντελῶς ἀδιάφορον.

Ἀλλ' ἐγκαταλείποντες τὴν συζήτησιν ταύτην, ἐπειγόμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν συνταγματάρχην Μιούρ εἰς τὸ ἀξιόλογον μέρος τοῦ ἔργου του, τὸ ἀποτελοῦν τὸ κυριώτερον ἀντικείμενον τῶν δύο πρώτων ἐκ τῶν τριῶν ἐκδοθέντων τόμων, τὴν ἐξέτασιν δηλαδὴ περὶ τῆς πηγῆς καὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν ἐπωνύμων τοῦ Ὀμήρου ἀθανάτων ῥαψωδιῶν. Αἱ περὶ Ὀμήρου σκέψεις τοῦ συγγραφέως εἰσὶ προῖόν εἰκοσαετοῦς περὶ αὐτοῦ σπουδῆς, ὡς μεταξὺ ἄλλων ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἐν 1842 ἐκδοθεῖσα *Περὶ Ὀμήρου* αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἐν ᾗ πολλὰ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἐξηγοῦνται διὰ τῶν ἐπιτοπίων τοῦ συγγραφῆως παρατηρήσεων περὶ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν κατοίκων αὐτῆς. Καθ' ὅλον τὸ μέρος τοῦτο ὁ Κ. Μιούρ, ἐμβαθύνων εἰς τὴν τῶν ποιημάτων ἐξέτασιν, καὶ ἀναλύων πάσας αὐτῶν τὰς καλλονας, ἀσχολεῖται συγχρόνως περὶ τὴν ἀκριθεῖς ἐρευναν καὶ τὴν ἀνασκευὴν τῶν Βολφικῶν θεωριῶν· διότι τῷ ὄντι τὰ δύο ταῦτα ἀντικείμενα εἰσὶν ἀδιαίρετα· καὶ μόνον ἐγκύπτοντες εἰς τὴν σπουδὴν τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, καὶ γνωρίζαντες τὸν ἀληθῆ αὐτῶν χαρακτήρα, δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς πιθανόν τι συμπέρασμα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ τίς ὁ ποιητὴς αὐτῶν.

Πρὸ πενήκοντα ἐτῶν καὶ ἐπικείμενα ἐξέδωκεν ὁ Βόλφιος τὰ περίφημά του εἰς *Ὀμηρον* προλεγόμενα, καὶ ἐκτοτε τὸ ζήτημα τοῦτο ἐγένετο ἀντικείμενον διηγεῶν καὶ διαρκῶν συζητήσεων, αἵτινες μέχρι τέλους τὸ ἐτροπολόγησαν ἢ καὶ τὸ μετέθεσαν ὀπωταῦν. Ὁ Βόλφιος ἐπὶ ἐξωτερικῶν ἢ ἱστορικῶν στηριζόμενος λόγων, ἐπροσπάθησε ν' ἀποδείξῃ δι' αὐτῶν ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ παρήχθησαν κατ' ἀρχὰς τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ὑπὸ τὴν μορφήν ἣν ἡδὴ ἔχουσι, προσθέ-

των ὅτι τῷ ὄντι κατὰ τὰς μαρτυρίας ἀρχαίων συγγραφέων δὲν εἶχον τὴν μορφήν ταύτην (α). Ἀλλ' ὀλίγοι τῶν ὁπαδῶν του παρεδέχθησαν τὰς θεωρίας του ταύτας καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἑκτασιν, καὶ ἀναγνώρισαν ὁλοκλήρως τὴν ὑπηρεσίαν ἣν ἀποδίδει εἰς τὸν Πεισίστρατον, ὑπηρεσίαν τόσον ἐπίσημον, ὥστε, ἂν συνομολογήσωμεν αὐτὴν, πρέπει ν' ἀποδώσωμεν μέγα μέρος τῆς ποιητικῆς ἀξίας τοῦ Ὀμήρου εἰς τὸν δεσπότην τῶν Ἀθηναίων, ἢ τοὺς συνδραμόντας αὐτὸν ποιητάς. Καὶ τὰ ζητήματα δὲ περὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐγένετο εἰσαγωγή καὶ χρῆσις τῆς γραφῆς ἐν Ἑλλάδι, ἐξετάσθησαν καὶ αὐτὰ μετὰ πολλῆς ἐπιστάσεως (β), καὶ ἐξήχθη τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ περὶ αὐτῶν εἰς ὑπερβολὰς παρεούρθη ὁ Βόλφιος ὑπὸ τῆς δυσπιστίας του.

Οὕτως ἠναγκάσθησαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Βολφίου νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἀλληλοδιαδόχως πολλὰς τῶν θέσεων αἱ αὐτὸς ἐκήρυττεν ἀπορρήτους. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐξεβαλλοντο ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα τῶν ἱστορικῶν ἀποδείξεων, ἐζήτουν καταφύγιον εἰς ἄλλας ἐσωτερικὰς, καὶ ἠγωνίζαντο νὰ δείξωσιν ἐκ τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν τῶν ποιημάτων ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ συνετέθησαν αὐτὰ ἐξ ἀρχῆς ὅποια σήμερον φαίνονται, καὶ ὅτι ἡ παρούσα ἐπική των μορφή εἶναι προϊόν μεταγενεστέρων διασκευῆς των. Τὴν γραμμὴν ταύτην ἠκολούθησε μέχρι τῶν ἐσχάτων συνεπειῶν τῆς ὁ Λαχμάννος, προσπαθῆσας ν' ἀποδείξῃ διὰ τοῦ ἐν 1847 εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἰδιαιτέρως ἐκδοθέντος συγγράμματός του (γ), ὅτι ἡ Ἰλιάς συνετέθη ἐκ δεκαοκτῶ τοῦλάχιστον διαφορῶν ἀσμάτων ἢ ποιημάτων, συνταχθέντων πιθανῶς ὑπὸ διαφορῶν ποιητῶν, καὶ τῶν πλείστων, λέγει πεποιθώς, τόσον ἐντελῶς διακρινομένων κατὰ ὕψος καὶ χαρακτῆρα, ὥστε ὅστις ἐκ πρώτης ὀφείας δὲν διακρίνει τὴν διαφορὰν, πρέπει μᾶλλον νὰ παύσῃ πολυπραγμονῶν περὶ πράγματα ὅλως ἀκατάληπτα δι' αὐτόν.

Δὲν θέλει βεβαίως θαυμάζει τὴν ὁρθότητα οὔτε τὴν μετριοφροσύνην τῆς κρίσεώς των ὅστις λάβῃ τὴν περιέργειαν νὰ συγκρίνῃ τὴν ἀδίστακτον καὶ ἀλαζονικὴν πεποιθήσιν τῶν νεωτέρων τούτων ὁπαδῶν τῆς Βολφίανθς σχολῆς, πρὸς τὸ ὕψος τοῦ διδατκάλου των. Οὐδεὶς τῶν ἐνθουσιωδῶς θαυμαζόντων τὸν Ὀμηρον ὡμολόγησέ ποτε διὰ φράσεων ἰσχυροτέρων ἅφ' ὅσας μεταχειρίζεται ὁ Βόλφιος συνεχέστατα, αὐ μόνον τὸ ἀπαράμιλλον κάλλος ἀμφοτέρων τῶν ποιημάτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὕψους τὸ διαρκῶς ὁμοιόμορφον, τὸ ἐξομοιοῦν τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη πρὸς ἀκύματον ῥεῦμα πολυχεύμονος ποταμοῦ. Εἰς τὴν ἀνάγκην μόνον ὑπείκων, ἣν φρονεῖ ὅτι τῷ ἐπιβάλλουσιν αἱ ἱστορικαὶ καὶ ἄλλαι ἐξωτερικαὶ ἀποδείξεις, παραδίδει τὴν ἰσχυ-

ράν ταύτην ἐσωτερικὴν μαρτυρίαν, καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀποτετολημένης προτάσεως, ὅτι « ἡ θαυμασία ἐκείνη ἐνότης » (*mirificum illam concentum*), ἣν δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ, εἶναι προϊόν ἐπιμόνων ἀγώνων πολλῶν ἀλληλοδιαδόχως γενεῶν κριτικῶν, καὶ τῆς ἐπιμελοῦς ἐξεργασίας τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γραμματικῶν.

Τὴν σήμερον ἐξ ἐναντίας, νομίζομεν, εἶναι κοινῶς παραδεδεγμένον ὅτι τὸ ζήτημα πρέπει νὰ λυθῇ δι' ἐσωτερικῶν ἀποδείξεων ἐξ αὐτῶν τῶν ποιημάτων. Διότι οὔτε οἱ Βολφίανοι δύνανται πλέον, ἅφ' οὗ ἐξηρηνήθησαν ἀκριβῶς αἱ ἐξωτερικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἀποδείξεις, νὰ διασχυρισθῶσιν ὅτι αἱ ἀποδείξεις αὗται ἀναιροῦσιν ἀντικρὺ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅποια διετηρήθη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρις ἡμῶν, οὔτε ὅμως δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν οἱ εἰλικρινεῖς μεταξὺ τῶν ἐμμενόντων εἰς τὴν ἀρχαίαν πίστιν, ὅτι αἱ ὑπὲρ αὐτῆς προτεινόμεναι ἱστορικαὶ μαρτυρίαι εἰσὶν ἰσχυρόταται, καὶ ἀναδείκνυνται ἐντελῶς ἄσχημοι καθυποβληθεῖται εἰς τὴν βάσανον ὀρθῆς κριτικῆς. Διὰ τοῦτο περὶ ἔργον εἶναι, ὡς δικαίως παρατηρεῖ ὁ Κ. Μιούρ, ὅτι ἐνῶ οἱ σκεπτικοὶ τῶν κριτικῶν μεγίστην ἐποίησαντο χρῆσιν τῶν ἐσωτερικῶν ἀποδείξεων, ἐπιμελῶς ἀναζητοῦντες πᾶσαν, καὶ τὴν ἐλαχίστην, κηλίδα, ἣν χαιρέκακος εὐφυΐα ἐδύνατο νὰ μεταλλεύσῃ ὑπὲρ τῶν θεωριῶν των, οἱ ἀντίπαλοί των ἐξ ἐναντίας παρημέλησαν τὸ μέρος αὐτὸ ἐντελῶς. Καὶ ὅμως προφανές εἶναι, ὅτι μόνον ἐκ συστηματικῆς καὶ ἀμερολήπτου ἀναλύσεως τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι συμπεράσματα ἀσφαλῆ. Ταύτην ἀξιόλογον καὶ ἀκριβολόγον ἀνάλυσιν ὀρείλομεν εἰς τὸν Κ. Μιούρ, οὗ αἱ ἐρευναι ἐν ταῖς δύο πρώτοις τόμοις αὐτοῦ φαίνονται ἐξαντλήσασαι ἐντελῶς τὸ ἀντικείμενον, ὥστε οὔτε ὁ ἀναγνώστης ἔχει τί ἄλλο νὰ ἐπιθυμήσῃ περὶ τούτου, οὔτε τί νὰ προσθέσῃ ὁ κριτικός.

Ὁ ἀναγνώστης βεβαίως ἐννοεῖ, ἂν καὶ οἱ περὶ τὸν Βόλφιον κριτικοὶ ἢ τὸ ἐλησμόνησαν ἢ ἐπίτηδες τὸ ἀπεσιώπησαν, ὅτι ἐλλειπουσὶν ἐξωτερικῶν ἀποδείξεων, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καταδειχθῇ ἐναντιῶν ἢ ἐνότης μακροῦ ποιήματος, συγκειμένου ἀναγκαιῶς ἐκ διαφορῶν μερῶν καὶ ἀνεξαρτήτων ἐπεισοδίων, καὶ ἐτι ὀλιγώτερον, ὅτι δύο διακεκριμένα ποιήματα, ὡς ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδυσσεΐα, εἰσὶν ἔργον ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως. Ἄν εἶχομεν ν' ἀποδείξωμεν, ἀνεξαρτήτως πάσης ἱστορικῆς μαρτυρίας, ὅτι ὁ Παράδεισος τοῦ Δάντου εἶναι προϊόν τοῦ αὐτοῦ νοῦς μετὰ τοῦ Ἀδου, ἢ νὰ πείσωμεν δύσπιστον ἀντίπαλον ὅτι ὁ Ἀνακτεθεὶς Παάρδεισος εἶναι τῷ ὄντι ἔργον αὐτοῦ τοῦ Μίλτονος καὶ οὐχὶ σύνθεσις ὑποδεεστέρου τινὸς ποιητοῦ, ὅσον ἰσχυρὰ καὶ ἂν ἦτον ἡ περὶ τούτου ἰδία ἡμῶν πεποιθήσις, φοβούμεθα ὅτι δυσκόλως ἠθέλομεν μεταδώσει τὴν ἐντύπωσιν αὐτῆς καὶ εἰς ἄλλους, ὥστε εὐλόγως πρέπει νὰ προσδοκῶμεν ὅμοια προσκόμματα ἐπὶ τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν καὶ ὡς πρὸς τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα.

Ἐπειτα καὶ ἄλλη δυσκολία, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν μικροτέρων, ἐρ' ἥς μάλιστα ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ ἐλκύσωμεν τοῦ ἀναγνώστου τὴν προσοχὴν, διότι ὁ Κ. Μι-

[α] Ἀξιόλογον ἀνακαταλαίωσιν εἶλες τῆς μακρῆς ταύτης συζητήσεως, καὶ τῶν διαφορῶν λόγων αὗς ἐπρότειναν οἱ ἐκατέρωθεν συγγραφεῖς ἐξέδικεν ὁ ἐπίσκοπος Θιρουάλλας ὡς παράρτημα τοῦ πρώτου τόμου τῆς νέας ἐκδόσεως τῆς περιφήμου του ἱστορίας, ἥτις καὶ εἰς τὸ Γερμανικὸν μεταφράσθη καὶ εἰς τὸ Γαλλικὸν μεταφράζεται. — [β] Ἰδίως ὑπὸ τοῦ Ὀδγρου, Κρεουέρου καὶ Νίττχου. — [γ] Θεωρίαι περὶ τῆς Ὀμηρικῆς Ἰλιάδος. *Betrachtungen über Homers Ilias*, Berlin, 1847.

οὐρ δὲν τῇ ἀπέδωκεν ὅλην τὴν εἰς αὐτὴν ἀνήκουσαν ἐπιστημότητα· εἶναι δὲ αὕτη ὁ χαρακτήρ δημοτικῆς ποιήσεως ὃν ἔχουσι καὶ ἡ Ὀδυσσεΐα καὶ ἡ Ἰλιάς, κυρίως μόνον διὰ τῆς ἀσυγκρίτως ἀνωτέρας ἀξίας των διακρινόμεναι ὅλων τῶν λοιπῶν δημοτικῶν ἁσμάτων, ὡς καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν ἀνθρωπίνων ποιητικῶν συνθέσεων. Ὁ χαρακτήρ οὗτος ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν ἐπικῶν ποιημάτων, διαφορὰν κατ' εἶδος, οὐχὶ κατὰ βαθμόν. Αὐτὸς τὰ διακρίνει καὶ ἀπὸ τὰς πλείστας τῶν νεωτέρων μεταφράσεων αὐτῶν, ἐν αἷς τὸ ἀρελές ὕψος τοῦ ἀρχαίου ἀοιδοῦ καρυκεύεται καὶ ὀνθυλεύεται διὰ τὴν γεῦσιν τῶν νέων ἀναγνώστων. Αἱ ἰδιοτροπίαί ἐκεῖναι τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων, πρὸς ἃς τοσοῦτον συνηθίζομεν διὰ τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως, ὥστε σχεδὸν λησμονοῦμεν ὅτι εἶναι ἰδιοτροπίαί, αἱ ἐπαναλήψεις στίχων καὶ φράσεων, πολλάκις ὅλων περικοπῶν, τινὲς ἐκ συνθήκης ἐκφράσεις συνεχῶς ἐπανερχόμεναι, ἡ ἐπίσημος ἐναρξίς τῶν ἀγορεύσεων, ἡ συνήθης ἀπόδοσις τινῶν ἐπιθέτων εἰς τινὰ ἀντικείμενα ἢ πρόσωπα, ὅλα ταῦτα εἰσὶ χαρακτηριστικὰ τῆς δημοδους ποιήσεως, καὶ ποτὲ δὲν ἀπαντῶνται εἰς ἐπεξεργασμένας συνθέσεις ἐποχῶν καθ' ἃς ἡ φιλολογία ἔχει ἐξευγενισμοῦ ἀξιώσεις· ἢ, ἂν εἰσάγωνται ἐνίοτε εἰς αὐτάς, ὡς παραδείγματος χάριν εἰς τὴν Αἰνείαδα, ἀμέσως διακρίνονται ὡς ἀφιλόκαλοι καὶ βεβιασμένοι μιμήται. Ἄν ἤθελομεν νὰ εὗρωμεν ὁμοιότητά τινα ὕψους ἢ πνεύματος μεταξὺ τῶν Ὀμηρικῶν καὶ ἄλλων ποιήσεων, δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν αὐτὴν εἰς τὰς ἐπιτετηδευμένας ἐποποιίας τοῦ Βιργιλίου ἢ τοῦ Τάσσου, ἀλλ' εἰς τὴν ἥρωϊκὴν ποίησιν τοῦ Μεσαίωνος, καὶ ἰδίως εἰς τὸ εὐγενές ἀρχαῖον ποίημα τοῦ Σιδ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἄν καὶ ἀκατέργαστον τὴν τε γλῶσσαν καὶ στιχουργίαν, τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ποίημα, τὸ μακρότερον ὅλων τῶν νέων δημοτικῶν ἁσμάτων, πάντοτε ὁμῶς ἄσμα δημοτικόν, προσεγγίζει ὑπὲρ ὅλα τὰ προϊόντα τῆς νέας ποιήσεως ὅσα μᾶς εἶναι γνωστὰ, εἰς τὴν Ἰλιάδα κατὰ τὸ πῦρ καὶ τὴν ζωηρότητα, καὶ περιέχει πάσας τὰς ἰδιοτροπίας ἐκεῖνας τοῦ ὕψους καὶ τρόπου τῆς διηγήσεως, ἃς παρατηρήσαμεν εἰς τὰς Ὀμηρικὰς ποιήσεις. Εἶναι δὲ κυρίως περίεργος ἡ ὁμοιότης αὕτη, διότι ἡ ἐπαγὴ καὶ αἱ περιστάσεις ὑφ' ἃς παρήχθη τὸ Ἰσπανικὸν ἔπος, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν ἀμέσου μιμήσεως ἐπιτρέπουσιν, ἀλλ' ἀναγκαίως μᾶς πείθουσι· ὅτι ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν δύο ποιητικῶν προϊόντων προέρχεται ἐκ ταυτότητος τῶν περιστάσεων ὑφ' ἃς αὐτὰ ἐγεννήθησαν, ἐκ τοῦ ὅτι κατ' ἐποχὰς ἀδιαπλάσου πολιτισμοῦ ἀνεφάνησαν μεγαλοφυεῖς ποιηταί, οἵτινες ἐξηυγάνησαν τὰ ἀπλὰ ἄσματα, ὅσα ἀπήντησαν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, χωρὶς ὁμῶς νὰ νοθεύσωσι τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν ἀφέλειαν.

Εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦτον τῶν Ὀμηρικῶν ῥαψωδιῶν ὀφείλει, ὡς πιστεύομεν, κυρίως τὴν δημοτικότητά της ἡ Βολφιανὴ θεωρία, καὶ αὐτὸς μόνος δικαιολογεῖ ὁπωσοῦν τὴν κρίσιν ἐκείνην, ἥς ἡ ἀτοπία ἤθελεν εἶσθαι ἀσυγχώρητος ἄλλως. Οὐδεὶς τὸν ὀρθὸν νοῦν ἔχων ἠθέλησέ ποτε παραδεχθῆ τοιαύτην ὑπόθεσιν περὶ τῆς θέας κομῶδίας τοῦ Δάντου καὶ τοῦ

ἀπολεσθέντος Παραδείσου τοῦ Μίλτωνος, καὶ ἂν ἔλλαιπον περὶ τῶν ποιημάτων τούτων ὡς ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἐξωτερικαὶ ἀποδείξεις. Ἄλλ' ἕκαστος ἠσθάνθη, καὶ δικαίως, ὅτι τὰ μεγάλα Ἑλληνικὰ ἔπη ἦσαν εἶδη ἁσμάτων δημοτικῶν, διηγουμένων, ὡς πᾶσα δημοτικὴ ποίησις σειρὰν συμβάντων καὶ ἐπεισοδίων ἅτινα ἐδύναντο νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς κεχωρισμένα καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητα ἄσματα. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρου μαθαίνομεν ὅτι ὑπὸ τοιαύτῃ μορφῇ ἐφαλλον κατ' ἀρχὰς τὰς περιπτώσεις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἀοιδοὶ οἶοι ὁ Φήμιος καὶ ὁ Δημόδοκος. Ἐπομένως δὲν ἦτον ποσὼς ἀπίθανος ἡ ἰδέα ὅτι τινὰ τῶν ἀσυναρτήτων ποιημάτων τούτων συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν συνεχές ἔπος· καὶ αἱ μαρτυρίαι ὅσας ἐπρότεινεν ὁ Βόλφριος ἐθεωροῦντο ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν του ὡς ἀποδείξεις ὅτι τοῦτο τῷ ὄντι συνέβη ὡς πρὸς τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας. Παραλείποντες, δι' οὓς προεξεθέμεθα λόγους, τὰς ὑποτιθεμένας ἱστορικὰς τούτου ἀποδείξεις, οὐδόλως ἀρνούμεθα ὅτι Ἰλιάς τις καὶ Ὀδύσσεια ἐδύναντο τῷ ὄντι νὰ παραχθῇ καθ' ὃν τρόπον προτείνει ὁ Βόλφριος. Ὅ,τι ὁμῶς δι' ὀχρυσίζομεθα εἶναι, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἃς κεκτήμεθα σήμερον, δὲν παρήχθησαν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον· καὶ ὑπὲρ τοῦ δι' ὀχρυσισμοῦ ἡμῶν πεποιθότως προτείνομεν τὴν μαρτυρίαν τῶν ποιημάτων αὐτῶν.

Δύνανται δὲ αἱ ἀποδείξεις αἱ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν μελέτης πηγάζουσαι νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς κατηγορίας. α'. τὴν ἐνότητα τοῦ μύθου καὶ τῆς διασκευῆς αὐτοῦ. β'. τὸ συνεπές τῆς τῶν χαρακτήρων διαγραφῆς. γ'. τὸ ὁμοιόμορφον τοῦ ὕψους εἰς τὴν εὐρυτέραν καὶ περιεκτικωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως. Δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Κ. Μιούρ εἰς ὅλην τὴν βαθεῖαν καὶ ἀκριβεστάτην ἀνάλυσιν τῶν τριῶν τούτων κεφαλαίων, δι' ὧν νικηφόρως πολεμεῖ τὴν Βολφιανὴν σχολήν, ἀλλὰ τὰς κυριωτέρας τῶν ἰδεῶν του θέλομεν ἐκθέσει διὰ βραχείων.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου ζητήματος, τοῦ περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ μύθου εἰς ἑκάτερον τῶν ποιημάτων, ἡ ἐργασία τοῦ Κ. Μιούρ εἶναι εὐφρεστέρα καὶ καινοφανής. Οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων κριτικῶν, ἀπὸ τοῦ Βολφρίου μέχρι τοῦ Γρώττου, ἐκλυπραγμόνησαν κυρίως ἐρευνῶντες ἂν ἡ ἐνότης τῆς πράξεως εἶναι πλήρης, ἂν ἕκαστον μέρος δύναται ν' ἀποδειχθῇ ὡς ἀνήκον εἰς τὸ ὅλον, ἀναγκαιῶς διὰ τὴν πρόδον τοῦ ποιήματος, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν ὃν ὁ ποιητὴς δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐπροτίθετο· καὶ φαίνονται συμπεραίνοντες ὅτι ἕκαστον μέρος μὴ ἀναγκαῖον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς πλοκῆς, πρέπει νὰ εἶναι ξένη προσθήκη, καὶ ἐπομένως οὐχὶ προϊόν τῆς διανοίας τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμῶς ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ τοιαύτη κριτικὴ μέθοδος ἂν καταλλήλως ἐφαρμοσθῇ, δύναται ν' ἀποδείξῃ ἀφέλειαν ἢ ἀτεχνίαν περὶ τὴν πλοκὴν τοῦ ποιήματος, οὐχὶ ὁμῶς ὅτι καὶ ἡ πλοκὴ αὕτη δὲν εἶναι ἡ πρωτότυπος, ὁποῖαν συνέλαβεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς. Ὁ Ὁμηρος ἴσως ἐλανθάνθη ἐξακολουθήσας τὴν Ἰλιάδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑκτορος (ἂν καὶ οὐδόλως πιστεύωμεν ὅτι τοιαύτη ἐστὶ ἡ γνώμη τῶν φιλοκάλων

ἀναγνωστών)· ἀλλὰ δὲν δικαιούμεθα ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ν' ἀπορρίψωμεν τὰς δύο τελευταίας ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος, περισσότερον ἀφ' ὅ,τι μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ θεωρήσωμεν τὰ δύο τελευταία ἄσματα τῆς Φαρσαλιάδος ὡς ὑποβολημαῖα, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ Λουκῆνός ὤφειλε νὰ καταπαύσῃ τὸ ποίημά του εἰς τοῦ Πομπηίου τὸν θάνατον. Τὸ ἀληθὲς ζήτημα εἶναι, ἂν τὰ διάφορα ποιήματός τινος μέρη οὕτω συνέχωνται πρὸς ἄλληλα, ὥστε νὰ φαίνηται ἀπαράδεκτος ἡ ἰδέα, ὅτι ἦσαν ποτὲ διακεκριμένα καὶ ἀνεξάρτητα· ἂν συνέδωνται οὐχὶ δι' ἀπλῆς παραθέσεως, ἀλλὰ δι' ἀμοιβαίας σχέσεως καὶ ὀργανικῆς συμφύσεως.

Ἄς ἐφαρμόσωμεν τὸν ἐλεγχὸν τοῦτον εἰς τινὰ τῶν μερῶν ἐκείνων, ὅσα κατὰ τὴν Βολφριανὴν θεωρίαν, πιθανότερον δύναται νὰ ὑποτιθῶσιν ὡς ὑπάρξαντά ποτε ὡς ποιήματα ἰδιόρρυθμα. Ὁ Κ. Μιούρ ἐκλέγει πρὸς τοῦτο τὴν Ἀριστείαν Διομήδους, ἣν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ὑπὸ τὸν ἰδιαίτερον τοῦτον τίτλον, καὶ ἦτις, ὡς ἐκ τούτου, πρέπει νὰ ὑποτιθῇ ὅτι πολλάκις ἤβητο ἰδίως, καὶ ὑπὲρ τι ἄλλο μέρος τῆς Ἰλιάδος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἰδιόρρυθμον ποίημα, ὡς τῷ ὄντι τὴν ἐθεώρησαν ὁ Εὐνός καὶ ὁ Λαχμάνος. Κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν διάταξιν τῶν ῥαψωδιῶν περιλαμβάνει τὴν πέμπτην, καὶ μέρος τῆς ἐννάτης.

« Οἱ πρῶτοι στίχοι τῆς Ἀριστείας, λέγει ὁ Κ. Μιούρ, ρίπτουσι τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ μέσον τῆς συμπλοκῆς, χωρὶς νὰ τῷ ἀναγγεῖλωσι οὔτε ποῦ οὔτε διατί συγκροτεῖται ἡ μάχη, οὔτε τίνες οἱ διαμαχόμενοι, μόνον δὲ καὶ ἀπροπαρασκευῶς ἀποφαινόμενοι ὅτι ἡ «Παλλὰς Ἀθήνη . . . ὤρσε μιν» (τὸν Διομήδην) κατὰ μέσον, ἐνθα πλεῖστοι κλονέοντο. Τοιαύτη εἰσαγωγή προϋποθέτει προφανῶς ὅτι οἱ ἀκροαταὶ τοῦ ποιητοῦ γνωρίζουσι ἤδη περὶ μάχης τινος ἥτις ἤρχισεν καὶ διεκόπη. Β'. Ὅτι ἡ μάχη αὕτη συνέβη ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐβδομάδων τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἐφ' ὃν ὁ Ἀχιλλεὺς εἶχεν ἀποσυρθῇ ἀπ' αὐτοῦ, τοῦτο ἀποδεικνύει οὐχὶ μόνον ἡ ἀπουσία του ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ καὶ διάφοροι νύξεις περὶ τῆς αἰτίας αὐτῆς. Γ'. Αἱ θεότητες αἱ προϊστάμεναι τῆς μάχης· ὅταν διεκόπη κατὰ τὸ τέλος τῆς προλαβούσης ῥαψωδίας, ἦσαν ὁ Ἄρης ὑπὲρ τῶν Τρώων καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπομένως κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ῥαψωδίας ταύτης, ἡ πρώτη τῆς Ἀθηνᾶς ἐπιμέλεια εἶναι νὰ μακρύνῃ τὸν Ἄρην ἀπὸ τῆς μάχης, καὶ νὰ παρέξῃ εἰς τὸν προσφιλεῖ της ἥρωα ἐλεύθερον τῶν καταρθωμάτων τὸ στάδιον. Δ'. Τὸ κυριώτερον συμβάν τῆς προλαβούσης ῥαψωδίας, εἶναι ἡ παῦσις τῆς ἀναχωρῆς μεταξὺ τῶν δύο στρατευμάτων διὰ τοῦ ἐπιβούλου τοξώματος τοῦ Πανδάρου. Τὴν ὕδριν ταύτην ἀναφέρει αὐτὸς ὁ Πανδάρους μετὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς μάχης, ἐκφράζων τὴν λύπην του ὅτι δὲν ἐπέτυχεν ἐντελῶς· ὁ δὲ θάνατός του διὰ χειρὸς τοῦ Διομήδους εἶναι κατάλληλος τοῦ δράματός του καταστροφή. Ε'. Ὁ Διομήδης νικᾷ τὸν Αἰνείαν, καὶ κυριεύει τοὺς ἵππους του. Τὸ ἄθλον δὲ τοῦτο μετὰ τῶν περιστάσεων δι' ὃν τὸ ἀπέκτησε ἀναφέρεται μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἐν τῇ ἑκτῇ, καὶ πάλιν ἐν τῇ τρίτῃ καὶ εἰκοστῇ

ῥαψωδίᾳ. ς'. Ὁ Διομήδης τραυματίζει πρῶτον τὴν Ἀφροδίτην καὶ ἔπειτα τὸν Ἄρην. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο κατόρθωμα μνημονεύεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐν τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ ῥαψωδίᾳ. Ζ'. Ἡ Ἀθηνᾶ ὑπευθύνει τοὺς Ἑλλήνας, ὅτι ὅταν ὁ Ἀχιλλεὺς συνεκπέμει μετ' αὐτῶν, ποτὲ οἱ Τρῶες δὲν ἐτόλμων νὰ προκύψωσι τῶν πυλῶν των.

« ὅρρα μὲν ἐς πόλεμον κωλύετο δῖος Ἀχιλλεὺς οὐδέποτε Τρῶες πρὸ πυλέων Δαρδανιάων οἴχνεσκον.

Τὰς λέξεις δὲ ταύτας ἐκικυροῖ αὐτὸς ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν τῇ ἐννάτῃ ῥαψωδίᾳ, καὶ οἱ λοιποὶ ἥρωες πολλαχοῦ. Η'. Ὁ Διομήδης καὶ ὁ Γλαῦκος μετὰ τὸν διάλογόν των συμφωνοῦσι νὰ μὴν ἀντιταχθῶσι τοῦ λοιποῦ εἰς μάχην κατ' ἀλλήλων ἐφ' ὅλης τῆς διαρκείας τοῦ πολέμου, καὶ εἰς τὴν συμφωνίαν ταύτην μένουσι πιστοὶ δι' ὅλης τῆς Ἰλιάδος. Θ'. Ὁ Πάρις, ὅστις φαίνεται λίαν ἐνεργὸς εἰς τὴν προλαβούσαν καὶ εἰς τὰς μελλούσας μάχας, εἰς ταύτην δὲν ἐμφανίζεται παντάπασι, διότι ἐν τῇ τρίτῃ ῥαψωδίᾳ, νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μενελάου, ἀπεκομίσθη ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως ἀνακαυθῇ εἰς τῆς γυναικὸς του τὸν θάλαμον. Ι'. Ἐπομένως ὁ Ἑκτωρ ἐπιστρέφων εἰς τὴν Τρωάδα ὅπως ἐξιλεώσῃ τὴν Ἀθηνᾶν, εὕρισκε αὐτὸν παρὰ τῇ Ἑλένῃ, καὶ τὸν διατάττει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν μάχην. ΙΑ'. Ἡ Ἀνδρομάχη περιγράφει τὸν Ἀχιλλεῖα ὡς καταστροφέα τῆς πατρίδος της. Τὸ κατόρθωμα δὲ τοῦτο ἀποδίδεται εἰς τὸν ἥρωα καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἰλιάδος. (Τόμ. Α'. σ. 253 — 255.)

« Ἡ αὕτη συνάφεια μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν (προσθέτει ὁ Κ. Μιούρ) δύναται νὰ καταδειχθῇ καὶ διὰ παμπόλλων ἄλλων παραδειγμάτων. Δὲν ἀποδεικνύουσι δὲ μόναι αἱ προφανεῖς αὗται σχέσεις ὅτι αἱ διαφοροὶ ῥαψωδία, ἡ τὰ διάφορα τεμάχια ἐγράψαν ἀνεκαθεν ὡς συναφῇ καὶ ἀδιάσπαστα μέρη ὅλου, καὶ οὐχὶ ὡς ἀσυνάρτητα ἄσματα, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπίσης ἰσχυρὰ, εἰ καὶ ἦττον πρόδηλος, ἀπόδειξις τούτου εἶναι καὶ ἡ σιωπηλὴ προϋπόθεσις σχέσεων ὑφ' ὃν ἐπάγονται αἱ ἐκτιθέμεναι περιστάσεις. Οὕτω παρατηρεῖ ὁ Κ. Μιούρ, ὅτι ἕκαστον μέρος τῶν δεκαεπτὰ ῥαψωδιῶν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς δευτέρας μέχρι τέλους τῆς δεκάτης ὀγδόης, προϋποθέτει τὴν μῆνιν καὶ ἐπομένως τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀχιλλεῖος ἀπὸ τῆς μάχης· καὶ οὐδὲν μέρος αὐτῶν ἠθέλην εἶσθαι καταληπτὸν, ἂν δὲν ὑπετίθετο ὅτι ὁ ἀναγνώστης γνωρίζει τὴν περίστασιν τῆς μῆνιος καὶ τῆς ἀπουσίας. Προφανέστατον δὲ τοῦτο γίνεται εἰς τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περίφημον χωρίον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Τειχοσκοπία*. Τὸ ἐπισόδιον τοῦτο οὐδεμίαν περιέχει ἀναφορὰν πρὸς προηγηθέντα συμβάντα, ὡς τὰ χωρία ἃ προανεφέραμεν, οὐδὲ γίνεται ἐν τοῖς ἐπομένοις μνεία αὐτοῦ. Εἶναι πραγματικῶς ἐπισόδιον, καὶ, ἂν εἶχεν ἐλλείψει ἀπὸ τῆς Ἰλιάδας, οὐδεὶς ἠθέλην αἰσθανθῇ τὴν ἐλλειψίν του. Ἡ περίεργος ἔμως περιστάσις ὅτι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν, οὗς ἐπαριθμεῖ ὁ Πρίαμος, ἐλλείπει μόνος ὁ Ἀχιλλεὺς, αὐτῇ ἀποδεικνύει ὅτι καὶ τὸ ἐπισόδιον τοῦτο ἐγράφη εἰδικῶς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐφ' ἧς ὑποτίθεται συμβαῖνον,

καὶ διὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Δυναμέθα ἴτως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τοιαύτη ἐπιθεώρησις τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν, ἀκόμη, εἰ καὶ δυσκολώτερον τοῦτο, ὅτι καὶ ἡ δραματικὴ μορφή ὑπ' ἣν παρίσταται διὰ τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Πριάμου, ἀπετέλει κατ' ἀρχὰς ἀνεξάρτητον καὶ ἰδιόρρυθμον ἔκμα. Ἀλλὰ τότε διατί νὰ γραφῇ δι' αὐτὴν ἰδίως τὴν περίοδον; ἡ διατί νὰ παραλειφθῇ ὁ ἐξοχώτερος καὶ περιφημότερος τῶν Ἑλλήνων ἡρώων, ἐκτός ἂν ὑποθεθῇ ὅτι ἡ σκηνὴ αὕτη συνέβη ἐπὶ ταύτης τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου; Δύναται δὲ νὰ προστεθῇ ὅτι, ἀφ' οὗ πρὸ ἐννέα ἐτῶν ἐμάχοντο οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Τρωάδος, τότε πρῶτον ὁ Πριάμος νὰ θέλῃ νὰ γνωρίσῃ τοὺς πρωτίστους αὐτῶν πολεμιστὰς, εἶναι ὅχι μόνον προφανῶς ἀπίθονον, ἀλλ' ἠθέλην εἶσθαι καὶ ἀτκόπως ἄτοπον, ἂν δὲν ἐξηγεῖτο διὰ τῆς ποιητικῆς ἀνάγκης, ἥτις ἀπῆρται νὰ καταχωρισθῇ ἡ ἐπιθεώρησις αὐτῶν εἰς ὠρισμένην τινὰ θέσιν τῆς διηγήσεως.

«Ὁ θέλων λοιπὸν νὰ διασπᾷ τὴν ἀτομικότητα τοῦ Ὀμήρου (ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Κ. Μιούρ), πρέπει ἀναγκάσιως νὰ παραδεχθῇ καὶ τὰς ἀκολουθοῦσας παραδόξους καὶ ἀπιθάνους ὑποθέσεις: πρῶτον, ὅτι ὅλοι οἱ ἄριστοι τῶν ποιητῶν, ὅσοι ἐξελέξαντο ὡς ὑπόθεσιν τῶν ἐπῶν τὸν τρωϊκὸν πόλεμον, περιορίσθησαν οὐ μόνον εἰς τὸ δέκατον ἔτος τῆς πολιορκίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μῆνα τοῦ ἔτους ἐκείνου ὅστις διακρίνεται διὰ τῆς ἐρίδος τῶν βασιλέων διώτερον, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐξελέξαντο μεταξὺ τῶν διαφόρων συμβάντων, καταπροτίμησιν τ' ἀναφερόμενα εἰς ἥττας τῶν συμπατριωτῶν τῶν. Τρίτον, ὅτι πάντες οἱ δευτερεύοντες ποιηταὶ τῆς αὐτῆς ἀρχαιοτάτης περιόδου, οἷον ὁ Ἀρκτίνος, ὁ Στασίνορ, ὁ Λέσχηρ, οἱ περὶ τοῦ αὐτοῦ πολέμου γράψαντες, περιορίσθησαν εἰς μόνα τὰ προγενέστερα καὶ μεταγενέστερα αὐτοῦ συμβάντα. Τῷ ὅτι ἡ ῥηθεῖσα ἀνωμαλία περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μύθου, ὅτι δηλαδὴ περιστρέφεται μέγα μέρος αὐτοῦ περὶ τὴν ἥτταν τῶν Ἑλληνικῶν ὀπλων, δύναται μόνον νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἀνέκαθεν ὡς κέντρον τῆς ὅλης Ἰλιάδος ἐτέθη ἡ τύχη καὶ ἡ ἐπιβρόχῃ τοῦ Ἀχιλλέως. Αἱ τὰς ἀποτυχίας καὶ ἥττας τῶν Ἑλλήνων ψάλλουσαι ῥαψωδίαί εἰσιν ἀναγκάσιως μέρη συμφορῆς τῆς Ἰλιάδος: ἐνῶ ἐξ ἐναντίας ἡ ἰδέα αὐτοτελοῦς ποιήματος καὶ ἄτματος οἰκισθῆποτε ἐκτάσεως, ἀποκλειστικῶς τοιαύτην ἔχοντος τὴν ὑπόθεσιν, καὶ συνεπὲς ὑπὸ δημῶδους Ἕλληνας ποιητοῦ, φαίνεται τεραστία καὶ ἀπαράδεκτος.» (Τ. Α. σ. 256)

Δὲν δύναμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Κ. Μιούρ δι' ὅλων τῶν παραδειγμάτων δι' ὧν ἀποδεικνύει τὸν αὐτὸν διςχυρισμόν: πρέπει ὁμως διὰ βραχείων νὰ μνημνύσωμεν ἑνὸς ἢ δύο μερῶν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἅτινα φαίνονται ὑπὲρ τι καὶ ἄλλο μὴ συνεχόμενα μετὰ τῶν ἐπῶν ἐκείνων, καὶ διὰ τοῦτο πεποισθῶτες ἐξελέφθησαν ὡς ποιήματα αὐτοτελῆ. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν μέρος τῆς Ἰλιάδος ὀλιγώτερον προφανῶς συνεχόμενον μετὰ τοῦ ὅλου ποιήματος, καὶ, εἰ τὸν νέον τοῦλάχιστον ἀναγνώστην, φαινόμενον κατὰ πρῶτον ὡς περιττότερον ἀπὸ τὸν Κατάλογον τῶν νηῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ ῥαψωδίᾳ. Καὶ ὁμως εἶναι ἀδύνα-

νά φαντασθῶμεν τὸ μέρος τοῦτο ὡς αὐτοτελές. Τοιαύτη ἀπρίθμησις τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν, τῶν ὑπ' αὐτοὺς δυνάμεων, καὶ τῶν πόλεων παρ' ὧν ἐπέμφθησαν, δὲν εἶναι ἄτοπος ὡς εἰσαγωγή εἰς τὴν μακρὰν ἀφήγησιν τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν: καὶ οἱ Ἕλληνες ἀκροαταί, οὐκ ὀλίγον ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν ἀκριβολόγον ἐκείνην μνείαν αὐτῶν καὶ τῶν τόπων τῶν, πιθανῶς δὲν δυσανεσχέτουσαν πρὸς αὐτὴν, ὡς τινες ἴσως τῶν νέων ἀναγνώστων, οὐδ' ἐθεώρουσαν αὐτὴν ὡς μακρὰν περιττολογίαν. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τοὺς ἀρχαίους διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐνδιαφερομένους εἰς τὴν τοιαύτην ἀκρόασιν, πάντοτε μένει ἀκατανόητον, τοιοῦτος κατάλογος ὀνομάτων, ὧν πολλὰ ἀφανῆ καὶ ἄσημα, ἅλλα καὶ αὐτόχρημα μυθικά, ν' ἀπετέλεσε ποτὲ αὐτοτελὲς ποίημα, ἄνευ ἄλλης εἰσαγωγῆς ἢ ἄλλου μέρους ἐπομένου αὐτῷ, ἔχων ἐπίσης ἀπροπαράσκευον τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἀναίτιον, καὶ περιέχων οὐδὲν ἢ πίνακα ὀνομάτων πολεμιστῶν, περὶ ὧν οἱ ἀκροαταὶ οὐδὲν ἤξευρον οὐδ' ἐμελλον νὰ μάθωσι τι. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀκατανόητον εἶναι ὅτι ὅλα τὰ πολυάριθμα κύρια ὀνόματα, τὰ σεσωρευμένα εἰς τὰς ὀλίγας ἑκατοντάδας ἐκείνας τῶν στίχων, μεθ' ὧν τῶν γενεαλογικῶν καὶ γεωγραφικῶν αὐτῶν περιστάσεων, ἀπαντῶνται ἐντελῶς τὰ αὐτὰ μετὰ τῶν αὐτῶν περιστάσεων εἰς ὅλας τὰς ἐπομένας ῥαψωδίας τῆς Ἰλιάδος. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Βολφίου ἠθέλησαν τῷ ὄντι νὰ διαμφισθητήσωσι τὴν ταυτότητα ταύτην. Ἀλλ' ὡς ἀπόδειξις αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ μικρὰ τῶν προσηγοριῶν τῶν ἐπιτυχίᾳ ἐπὶ τόσων εὐρυχώρου πεδίου καὶ τόσων πολυπληθῶν λεπτομεριῶν. Ἐξ ἐναντιότητος μάλιστα δυνάμεθα νὰ διςχυρισθῶμεν ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν διαφόρων μερῶν περὶ αὐτὰ τὰ καθέκατα ἐντελής ἀνταπόκρισις, δεικνύει προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ ἀρχαίου αἰδοῦ, ὅποιαν οἱ νεώτεροι ποιηταὶ δὲν δύνανται νὰ καυχήσωνται ὅτι κατέβαλον πᾶντοτε, ἥτις δὲ ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ εἰμὴ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι τὸν κατάλογον συνέγραψεν ὁ αὐτὸς ποιητὴς: ὅστις καὶ ὅλον τὸ ἔπος. Προσέτι ἡ παρὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐνταῦθα τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν Μυρμιδόνων τοῦ, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ῥαψωδία ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀπογῆς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πολέμου. Ἦθελε δὲ ποτὲ τις ἀρχαῖος ποιητὴς ἐκλέξει αὐτὴν μάλιστα τὴν στιγμὴν, ἂν ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου ἦ ἀπρίθμησις ἐντὸς ἐντελοῦς ποιήματος τοὺς ἥρωας ἅτινες ἐπολιμήσαν περὶ τὸ ἔλθον; (*)

Ὅμοιοι, ἀλλ' ἔτι ἰσχυρότεροι λόγοι ὑπάρχουσιν ὑπὲρ τῆς Ἀσπίδος Ἀχιλλέως, ἥτις ὑπὸ πολλῶν τῶν νεωτέρων κριτικῶν ἐκτρώχθη μέρος ἄχρηστον πρὸς τὴν

(*) Ὁ Κ. Μιούρ προσεῖναι καὶ νέαν ἀπόδειξιν τῆς ἐνότητος τοῦ καταλόγου μετὰ τῆς Ἰλιάδος, τὴν περίστασιν ὅτι ἡ Κυπρία (ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων μεθ' Ὀμήρου γραφέντων ποιημάτων) περιείχετο ὁμοίον κατάλογον ὡς τὸν τῶν Τρώων. Ἀλλὰ φαίνεται λησμονεῖν ὅτι ἐν τοῦτο εἶναι ἰσχυρὰ ἀπόδειξις ὅτι πᾶν τὴν γενεογένεσιν τοῦ καταλόγου τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἐπίσης ἰσχυρὰ καὶ τὰ τοῦ Τρωϊκοῦ καταλόγου ὅτις περιέχεται ἐν Ὀμήρῳ. Διότι ἐν οὗτος ὑπῆρχαν ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν του εἶταν ἡ Κυπρία ἐγγράφη, ἀπορούμεν διατί ὁ Στασίνορ (ἢ ὅστις δὴποτε ἦν τῆς Κυπρίας ὁ ποιητὴς) συνέταξεν ἐν αὐτῇ ἄλλον. Καὶ οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος λόγος δι' ὃν δύναμεθα ν' ἀντιθέσωμεν κατὰ τοῦ Τρωϊκοῦ καταλόγου, ὅστις πιθανότατα φαίνεται μεταγενέστερος προσθήκη.

λοιπὴν Ἰλιάδα. Ἀλλ' ὁ Κ. Μιούρ κατέδειξε πᾶσαν εὐσταχώτερον εἰσάγεται τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἰς τὸ Ὀμηρικὸν ἔπος, ἅρ' ὅ,τι ἡ μίμησις αὐτοῦ εἰς τὴν Αἰνιάδα, καὶ μετὰ πόσης θαυμασίας ἐπιμελείας καὶ ἐπιδεξιότητος ὁ Ἕλλην ποιητὴς προπαρασκευάσει τὴν λαμπρὰν περιγραφὴν ταύτην. Ὁ Ἀχιλλεύς μανθάνει ὅτι ἀπώλεσε τὴν πανοπλίαν του, τὰ ἱερὰ ὅπλα ἃ οἱ θεοὶ αὐτοῖς ἐδώρησαντο τῷ πατρί του Πηλεΐ, συγχρόνως ἐνῶ μανθάνει τοῦ Πατρόκλου τὸν θάνατον, καὶ κατὰ τὴν συνέντευξίν του μετὰ τῆς μητρὸς του παραπονεῖται πικρῶς διὰ τοῦτο. Καὶ ὅταν ὁ ἴδιος ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκδικήσεώς του τὸ λησμονῇ, ἡ Θέτις φυσικῶς τῷ ἐπενθυμίζει ὅτι δὲν δύναται νὰ κινηθῇ ἄοπλος κατ' αὐτοῦ, καὶ τῷ ὑπότχεται νὰ τῷ φέρῃ ὅπλα κατεσκευασμένα ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἀποδίδει εἰς τὴν ἑλλειψίν τῶν ὁπλῶν του ὅτι δὲν δύναται νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἕλληνας πολεμιστὰς, ὥς διετάττετο ὑπὸ τῆς Ἥρας ῥητῶς, ἀλλ' ἐβιάζετο νὰ τοὺς συνδράμῃ μόνον διὰ τοῦ τρόμου ὃν ἐνέπνευσεν ἡ μεγάλη κραυγὴ τοῦ ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων. Μετὰ ταῦτα δ' ἐπιταί λεπτομερὲς διήγησις τῆς ἀνόδου τῆς Θέτιδος εἰς τὸν Ὀλύμπον, καὶ τῆς συνεντεύξεως αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἡφαίστου, καὶ ἀκριβὲς περιγραφὴ τοῦ ἐργαστασίου καὶ τῶν μηχανῶν τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἐπιμελῶν προπαρασκευῶν πρὸς παραγωγὴν μεγάλου τινὸς ἔργου, μέλλοντός τινος ἀριστουργήματος τοῦ θείου ἀριστοτέχνου. Ὅλαι αἱ προδιαθέσεις αὗται (παρατηρεῖ ὁ Κ. Μιούρ) δὲν εἶχον βεβαίως σκοπὸν νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀπλὴ εἰσαγωγὴ τῆς ἐν ὀλίγοις στίχοις διαλαμβανομένης εἰδήσεως, ὅτι ὁ Ἡφαίστος κατασκεύασε διὰ τὸν ἥρωα ἀσπίδα, κράνος καὶ θώρακα, ἴσως καὶ μετὰ τῆς νύξεως ὅτι ἡ πρώτη ἦτον ἐπίκοσμος.

Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσπίδος ἀπετέλει μέρος τοῦ ἀρχικοῦ ποιητικοῦ σχεδιάσματος τοῦ Ὀμήρου, ἢ νὰ συνδέσωμεν μετ' αὐτῆς, ὡς μέρος τοῦ αὐτοῦ αὐτοτελοῦς ποιήματος, ὅλα τὰ προῤῥηθέντα χωρία τῆς δεκάτης ὁγδόης ῥαψωδίας, ὅσα προφανῶς χρησιμεύουσιν ὡς εἰσαγωγικά τοῦ ἀμιμήτου ἐκείνου ἐπεισοδίου. Τινὰ αὐτῶν ὁμῶς εἰσὶ τόσον συμπτῶς συνυφασμένα μετὰ τῆς ὅλης διηγήσεως, καὶ τόσον ἀναγκαῖα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ μύθου, ὥστε φαίνεται ἐντελῶς ἀδύνατον ν' ἀποσπασθῶσιν· οὕτως ἡ ἀσπίς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ κλεῖς τῆς δεκάτης ὁγδόης ῥαψωδίας· καὶ ἡ μόνη ἄλλη δυνατὴ ὑπόθεσις εἶναι, ὅτι ὅλη αὕτη ἡ ῥαψωδία, μετὰ τῶν τριακονταεννέα πρώτων στίχων τῆς ἐπομένης, ἀπετέλει ποτὲ ποίημα κεχωρισμένον καὶ ἰδιόρρυθμον. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη καταφυγὴ φαίνεται ἀδύνατος ἐξ αἰτίας τῆς ἰδίας θέσεως ἣν ἐπέχει· ἡ ῥαψωδία αὕτη ὡς πρὸς τὸν ὅλον μῦθον τῆς Ἰλιάδος. Αὕτῃ τῷ ὄντι εἶναι τοῦ δράματος ἡ ἀκμὴ, ἡ μετὰβασις ἀπὸ τῆς μῆνιος τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ, καὶ ἐπομένως ἀναγκαιότατον μέρος πρὸς σύνδεσμον τῶν δύο τούτων μεγάλων διαιρέσεων τοῦ ποιήματος, μεθ' ὧν ἑκατέρως συνδέεται ἀδιαιρέτως.

Μεταξὺ τῶν πρωτίστων ἐπεισοδίων τῆς Ἰλιάδος τὸ μόνον δυνάμενον τῷ ὄντι νὰ ἐκληρῇ ὡς ὑπάρξαν

ποτὲ αὐτοτελές, εἶναι ἡ δεκάτη ῥαψωδία ἢ ἡ Δολώνεια, ὡς τὴν ὀνομάζουσι συνήθως οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοί. Ἀλλὰ τόσον ἐξιδιάζονται εἶναι αἱ περιστάσεις ὡς πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο, ὥστε οἱ αὐτοὶ λόγοι οἵτινες ἤθελον μᾶς πείσει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸ ὡς ἀποκεχωρισμένον, πρέπει νὰ μᾶς πείσωσι περὶ τοῦ ἐναντίου ὡς πρὸς τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν. Ἡ ἐντελής μόνωσις τοῦ ἀπὸ τὸ ἐπίλοιπον ποίημα παρετηρήθη πρὸ πολλοῦ, καὶ ἐξηγήθη ὑπὸ τινῶν ἀρχαίων κριτικῶν ἤδη διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ μὲν τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ὡς κεχωρισμένον ποίημα, πρῶτον ἐπὶ Πεισιστράτου συμπεριληφθὲν εἰς τὴν Ἰλιάδα· ὑποθέσεως περιέργου μάλιστα διότι εἶναι ἡ μόνη πρὸς τὴν Βολφιανὴν σχολὴν προσέγγισις ἣν εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς γραμματικοῖς. Ὁ Κ. Μιούρ ὁμῶς ὑπερασπίζεται, καὶ, ὡς φρονοῦμεν, ἐπιτυχῶς, τὴν Ὀμηρικὴν γνησιότητα τοῦ ὕρου καὶ τῆς στιχυργίας τοῦ χωρίου τούτου, προσεπιφέρον, ὅπερ ὁμῶς φαίνεται ὑπερβολή, ὅτι ὀλίγα μέρη ἀμφοτέρων τῶν ἐπῶν φαίνονται ἀξιώτερα γνησίας Ὀμηρικῆς καταγωγῆς· ἐξ ἐναντίας ὁ Κ. Γρῶττος ἀκριβέστερον ἐκφράζει τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἡ ῥαψωδία αὕτη ἀποτελεῖ, ὅταν λέγῃ ὅτι φαίνεται ἐκρεύτατα ἐκ ταπεινοτέρας ἐμπνεύσεως, καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι τὸ καθ' ἡμᾶς ἡ Ἰλιάς δὲν θὰ ἐβλάπτετο ἂν ἐστέρειτο τοῦ χωρίου τούτου. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ δὲν δύναται ἄρα νὰ ῥηθῇ παρὶ διαφόρων μερῶν ὅλων τῶν μακρῶν ποιημάτων; Καὶ εἶναι δυνατόν ν' ἀπαιτηθῇ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου νὰ ᾔναι πάντοτε ἴσος πρὸς ἑαυτὸν;

(Ἀκολουθεῖ).

ΙΝΔΙΑ.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰδε Φυλλάδ. ΚΑ').

« Καὶ κατὰ πρῶτον εἰσῆλθομεν εἰς ἑδὸν πλατεῖαν καὶ πολυάνθρωπον. Ὡραῖα κτίρια Μαυρουσιανᾶ, καὶ θόλοι κατὰ τὸν Ῥωτικὸν ῥυθμὸν, καὶ μιναρέδες ἀναρίθμητοι ἐφαίνοντο πανταχόθεν. Ἰππεῖς φοροῦντες καπιμίρεια καὶ ἐνδύματα χρυσοῦρα, καλπαζόντες καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ πεζῶν λογχοφόρων ἢ κρατούντων σπάθην γυμνήν, ἄλλοι καθήμενοι ἐπὶ χρυσῶν φορεῖων ἀνοικτῶν, εἰς χεῖρας ἔχοντες μικροὺς ναργιλέδας, καὶ περιφρουρούμενοι ὑπὸ πλήθους ὑπηρετῶν πεζῶν ἢ καθημένων ἐπὶ καμήλων χρυσοπρατίνων, σωρὸς ἐλεφάντων πυργοφόρων, ἐρ' ὧν ἀνεπαύοντο Ἰνδοὶ καπνίζοντες καὶ συνδιαλεγόμενοι, καὶ στίφη Ἀφγανῶν ἀγρίων σειομένων ἐπὶ καμήλων γιγαντιαίων, διετταυροῦντο ἀναιῶς. Πρὸς τὴν ἄκραν δὲ τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου ταύτης ὁδοῦ, ἶδον πύλιν μεγαλοπρεπεστάτην Μαυρουσιανὴν, πέραν τῆς ὁποίας ἀνυψοῦντο μιναρέδες περίκομφοι καὶ θόλοι ὀλόχρυσοι ὡς οἱ τοῦ ἐν Μόσχᾳ Κρεμλίνου.

» Ἡ πόλις Λουκνὸν κατοικεῖται ὑπὸ τριακοσίων